

Моладзь па-за энергетычным пераходам? Аналіз дзяржаўнай праграмы 2026– 2030

2026

Дасягненне Мэты ўстойлівага развіцця 7 (надзейная, даступная і чыстая энергія для ўсіх) залежыць не толькі ад тэхналагічных змен, але і ад выбару ў кіраванні і ўключэння стэйкхолдэраў. Гэты дакумент каротка ацэньвае дзяржаўную праграму «Устойлівая энергетыка і энергаэфектыўнасць» на 2026-2030 гады і засяроджваецца на ролі і ўключэнні моладзі ў энергетычнае кіраванне праз прызму энергетычнай справядлівасці. Хоць у праграме прызнаюцца змены клімату і міжнародныя абавязкі па Парыжскім пагадненні, моладзь (і іншыя групы, на самой справе) амаль адсутнічаюць у тэксце, акрамя як патэнцыйныя суб'екты інфармацыйных кампаній па энергаэфектыўнасці. Гэта адлюстроўвае шырэйшую тэндэнцыю, выяўленую ў навуковых даследаваннях энергетычнага пераходу, дзе ўключэнне моладзі ў асноўным засяроджваецца на адукацыі і павышэнні дасведчанасці, у той час як іх роля ў прыняцці рашэнняў або размеркаванні цяжару і выгод ад энергاپераходу застаецца маргінальнай.

Кантэкст палітыкі: МУР7 і Дзяржаўная энергетычная праграма на 2026-2030

Энергетычная праграма 2026-2030 гадоў прызнае змены клімату і адказнасць у рамках Парыжскага пагаднення, а таксама важнасць энергаэфектыўнасці, мадэрнізацыі сеткавай інфраструктуры і зніжэння энергаёмістасці ВУП. Гэтыя мэты ў цэлым адпавядаюць задачам Мэты ўстойлівага развіцця 7. Аднак праграма разглядае энергетычны пераход перш за ўсё як тэхнічны і кіраўніцкі выклік, дзе грамадзяне ў асноўным прадстаўляюцца як спажыўцы або атрымальнікі інфармацыйных кампаній па энергаэфектыўнасці.

Энергетычная праграма 2026-2030 гадоў надае непарцыяна вялікую ўвагу торфу і драўніне (пелеты) як асноўным мясцовым аднаўляльным крыніцам энергіі, нягледзячы на іх абмежаваную ўстойлівасць. Хоць крыніцы гэтых біяпаліваў могуць выдаляць вуглярод з атмасферы, іх аднаўленне адбываецца павольна і яны з'яўляюцца часткай экасістэм, якія самі ўразлівыя да змены клімату, робячы выкарыстанне гэтага тыпу біяпаліва ў лепшым выпадку часовай пераходнай тэхналогіяй у працэсе паступовага адмены выкапнёвага паліва. Залежнасць ад такога паліва рызыкуе зафіксаваць экалагічна няўстойлівыя шляхі развіцця, ігнаруючы пры гэтым патэнцыял іншых аднаўляльных крыніц. У беларускім кантэксце большы акцэнт на аднаўляльных крыніцах энергіі ў жылым, грамадскім і мясцовым маштабах меў бы большы сэнс -, асабліва ўлічваючы нядаўнія намаганні па электрыфікацыі транспарту (электрамабілі могуць функцыянаваць як дэцэнтралізаваныя сховішчы электраэнергіі ў прыватным жылым сектары). Гэтыя варыянты згадваюцца толькі ўскосна і не ацэньваюцца сур'ёзна ў праграме.

У больш шырокім сэнсе, нягледзячы на прызнанне змены клімату і абавязкаў па Парыжскім пагадненні, у праграме пералічана мала канкрэтных дзеянняў па павышэнні ўстойлівасці энергасістэмы, акрамя спасылак на рэгіянальную вытворчасць энергіі і мясцовае біяпаліва (торф і драўняныя гранулы). Дэцэнтралізацыя сеткі згадваецца ў тэксце, але не сфармулявана як стратэгія адаптацыі або ўстойлівасці, каб супрацьстаяць кліматычным шокам, якія прызнаюцца ў праграме. Энергетычныя супольнасці, спажыўцы-вытворцы (prosumers) і дэцэнтралізаваная гнуткая энергетычная сетка могуць палепшыць бяспеку і надзейнасць у часы нявызначанасці, нават калі імі складаней кіраваць у рамках высокацэнтралізаванай сістэмы кіравання.

Праграма таксама ў значнай ступені абапіраецца на інфармацыйныя кампаніі як асноўны палітычны інструмент, накіраваны на грамадзян, ігнаруючы іншыя стымулы для спажываўцоў ці вытворцаў, або рынкавыя інструменты (напрыклад, cap-and-trade), і разглядаючы прадпісальнае рэгуляванне як стандартны падыход да кіравання. Энергаэфектыўнасць павінна вызначаецца як істотная частка павышэння ўстойліваці энергетыкі. Праўда, тэкст праграмы не ўпамінае «эфект адскоку» (rebound effect) і як ён быў улічаны. Эфектыўнасць павінна спалучацца з укараненнем аднаўляльных крыніц энергіі (акрамя згаданага мясцовага біяпаліва). Таксама застаюцца праблемы з выкарыстаннем паліва RDF без ацэнкі знешніх эфектаў, такіх як мясцовае забруджванне паветра і рызыкі для здароўя, а таксама з працяглай залежнасцю ад газіфікацыі, нягледзячы на тое, што газ застаецца вугляроднаёмістым імпортным палівам.

У рамках гэтай палітыкі моладзь — нават калі б яе згадалі ў тэксце — непазбежна будзе абмежавана роляй мэтавай групы для інфармацыйных кампаній, а не паўнаўладнасным стэйкхолдэрам, які мае магчымасць удзельнічаць у фарміраванні энергетычнай будучыні.

Аналітычная прызма: энергетычная справядлівасць

Энергетычныя сістэмы — гэта сацыяльна-тэхнічныя сістэмы. Аднак пры кіраванні энергетычнымі сістэмамі і энергетычным пераходам сацыяльны элемент часта не ўлічваецца. Прысутнасць слова «сістэмы» намякае на складанасць і маштаб неабходных змен, паказваючы на неабходнасць удзелу розных зацікаўленых бакоў: вытворцаў і спажываўцоў энергіі, палітыкаў, уразлівых груп і грамадзянскай супольнасці ў цэлым. Энергетычная справядлівасць — гэта міждысцыплінарная канцэпцыя, якая аб'ядноўвае складанасці сацыяльнай справядлівасці, этыкі і філасофіі з рознымі аспектамі энергетычных сістэм і забяспечвае інструмент для аналізу і прыняцця этычных рашэнняў, накіраваных на лепшую ацэнку і вырашэнне існуючых энергетычных дылем. Хоць падыходы да канцэптуалізацыі вар'іруюцца, аперацыяналізацыя энергетычнай справядлівасці, як правіла, абапіраецца на тры прынцыпы: прызнанне, працэсуальную і размеркавальную справядлівасць.

Прызнанне (не)справядлівасці: моладзь як легітымны стэйкхолдэр

Прызнанне несправядлівасці ўключае ў сябе ўлік таго, якія сацыяльныя групы або супольнасці ўразлівыя да несправядлівасці, выкліканай энергетычнымі сістэмамі. Гэта таксама адносіцца да прызнання роўных правоў актараў праз прававыя механізмы або культурныя і сацыяльныя парадкі, якія забараняюць удзел пэўных груп у прыняцці рашэнняў. Энергетычная праграма на 2026-2030 гады не згадвае моладзь у якасці стэйкхолдэру ў сферы кіравання энергетыкай. Культурныя інстытуты старшынства і эйджызму (укаранёныя перакананні аб непаўнаўладнаснасці маладых людзей з-за меншага жыццёвага вопыту) ствараюць кагнітыўныя перашкоды для сур'ёзнага ўспрымання поглядаў моладзі на кіраванне ў энергетычнай сферы.

Працэсуальная справядлівасць: удзел патрабуе аўтаномнасці

Працэсуальная справядлівасць уключае падыходы да ўзаемадзеяння з грамадствам, накіраваныя на ліквідацыю несправядлівасці ў прыняцці рашэнняў, такія як улік мясцовых ведаў, празрыстасць, раскрыццё інфармацыі і інстытуцыйнае прадстаўніцтва. На жаль, удзел моладзі часта абмяжоўваецца толькі эпізодычнымі, фармальнымі запрашэннямі выказаць сваё меркаванне наконт ужо прынятых рашэнняў — нярэдка з мэтай выканання патрабаванняў міжнародных арганізацый. Гэта ўяўляе сабой класічны выпадак інструменталізацыі інклюдзіі моладзі без рэальнага намеру падзяліцца паўнамоцтвамі па прыняцці рашэнняў. Нельга запрашаць маладых людзей за стол перамоваў там, дзе рашэнні ўжо прынятыя, або дзе іх голас лічыцца неістотным з-за ўзросту, або дзе ў іх няма тых жа рэсурсаў, што і ў іншых удзельнікаў, і дзе іх навучальныя ўстановы могуць аказваць ціск, які перашкаджае свабоднаму выказванню меркаванняў. У такіх умовах нельга чакаць, што ўдзел прывядзе да значных змен.

Справядлівасць размеркавання наступстваў: энергетычны цяжар і выгоды

Справядлівасць размеркавання даследуе крыніцы несправядлівасці глабальна і лакальна, уключаючы няроўнае размеркаванне выгод і цяжараў, звязаных з вытворчасцю і спажываннем энергіі. Гэта можа ўключаць прасторавае размеркаванне энергетычных аб'ектаў, падатковыя нагрузкі і няроўны доступ да палітычных выгод. Для моладзі пытанні размеркавальнага характару могуць датычыцца будучай або бягучай даступнасці энергіі, уплыву на здароўе, звязанага з відамі паліва, перспектывы працаўладкавання, а таксама ўздзеяннем кліматычных рызык.

Структурныя абмежаванні паўнацэннага ўключэння моладзі

Паўнацэннае ўключэнне моладзі ў кіраванне энергіяй цяпер абмежавана па тых жа прычынах, што і грамадзянскі ўдзел. Дэкарбанізацыя энергетычнай сістэмы, якая таксама з'яўляецца сацыяльна свядомай, патрабуе прыняцця ідэй калабаратыўнага кіравання і энергетычнай справядлівасці. Абедзве ідэі носяць асабліва палітычны характар, паколькі асэнсаваны ўдзел азначае падзел улады, прызнанне самастойнасці і дэлегаванне рэсурсаў. Такія змены патрабуюць інстытуцыйнай трансфармацыі, уключаючы як фармальныя, так і нефармальныя правілы, такія як пераасэнсаванне ўзроставай-падпарадкаванасці, і структурныя змены ў бок укладзеных сістэм кіравання (nested governance). У вельмі цэнтралізаваным кантэксце кіравання ўдзел застаецца сімвалічным. У выніку ўключэнне моладзі структурна абмежавана - незалежна ад рытарычных абавязацельстваў у дачыненні да ўдзелу.

Дзеянні для ўключэння моладзі

Моладзь павінна быць найпрост прызнана стэйкхолдэрам у сферы энергетычнай палітыкі і кіравання, а не разглядацца выключна як вучні або будучая працоўная сіла. Гэта можна рэалізаваць, афіцыйна прызнаўшы моладзь законнымі ўдзельнікамі дзяржаўнай палітыкі.

Фарміраванне кампетэнцый у галіне энергетычных рынкаў, кіравання гнуткімі і дэцэнтралізаванымі сістэмамі, а таксама разуменне розных крыніц энергіі павінна быць інтэгравана ў працэсы ўдзелу, не абмяжоўваючыся толькі інфармацыйнымі кампаніямі. Канкрэтныя дзеянні ўключаюць удзел моладзі ў кансультацыйныя саветы, органы або рабочыя групы, звязаныя з нацыянальным або рэгіянальным энергетычным планаваннем, дзе ўдзел адбываецца да прыняцця ключавых рашэнняў.

Уцягванне моладзі ў праектаванне і ацэнку гнуткіх і дэцэнтралізаваных энергетычных сістэм дапамагае дасягнуць справядлівасці размеркавання наступстваў, даючы тым, хто будзе несці доўгатэрміновыя- эканамічныя, сацыяльныя і экалагічныя наступствы, магчымасць удзельнічаць у фарміраванні палітычных рашэнняў. Гэта ўключае ўдзел у дыскусіях па даступнасці энергіі, шляхах занятасці і ўстойлівасці да збояў, выкліканых кліматычнымі- зменамі.

Стымуляванне аднаўляльнай энергіі ў жыллёвым і мясцовым-маштабе можа павысіць устойлівасць сеткі і энергетычную незалежнасць. Ва ўмовах электрыфікацыі транспарту і павелічэннем выкарыстання электрамабільў адчыняюцца магчымасці для арганізацыі сістэм назапашвання энергіі ў жылым сектары і ўдзелу спажыўцоў-вытворцаў (prosumers) у энергетычнай сістэме. Удзел моладзі ў такіх нішах можа стварыць шляхі для практычнага ўдзелу без неадкладных сістэмных (ці культурных) змен, адначасова развіваючы патэнцыял для будучага кіравання больш устойлівай і магчыма складанай энергетычнай сістэмай.